

**KEMAL BİLBAŞAR’IN “CEMO” ADLI YAPITINDA KADININ TOPLUMSAL YAPI
İÇİNDEKİ YERİNİN CEMO VE SENEM KARAKTERLERİ ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

“KADINLAR DA GÜÇLÜDÜR”

Araştırma Sorusu: Kemal Bilbaşar’ın “Cemo” adlı yapıtında kadının toplumsal yapı içindeki yeri, Cemo ve Senem figürleri üzerinden hangi yönleriyle ele alınmıştır?

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3937

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3
2. GELİŞME	5
2.1. ATAERKİL TOPLUM YAPISI İÇİNDE KADIN	5
2.1.1. Cemo'nun Ataerkil Toplum Yapısı İçinde Yeri.....	5
2.1.2. Senem'in Ataerkil Toplum Yapısı İçinde Yeri	8
2.2. AİLE KURUMU İÇİNDE KADIN	10
2.2.1. Cemo'nun Aile Kurumu İçindeki Yeri	10
2.2.2. Senem'in Aile Kurumu İçindeki Yeri.....	13
2.3. EVLİLİK KURUMU İÇİNDE KADININ YERİ	14
2.3.1. Cemo'nun Evlilik Kurumu İçindeki Yeri	14
2.3.2. Senem'in Evlilik Kurumu İçindeki Yeri.....	17
3. SONUÇ	18

Kemal Bilbaşar'ın "Cemo" adlı yapıtında kadının toplumsal yapı içindeki yeri, Cemo ve Senem figürleri üzerinden hangi yönleriyle ele alınmıştır?

1. GİRİŞ

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, eğitimsiz ve ekonomik olarak sadece hayvancılık ve sınırlı tarımla geçimini sağlayan Doğu Anadolu'daki ağalık ve şeyhlik sistemini yörenin diliyle anlatan Cemo adlı romanda, kadının toplumsal yapı içindeki yeri Cemo ve Senem figürleri üzerinden incelenmiştir. Roman, Atatürk'ün ağalığa son vermesinin getirdiği karmaşa, mezhep çekişmeleri, köylü-ağa, köylü-devlet ve ağa-devlet çatışmaları, Doğu Anadolu'daki toplumsal yapı, gelenek-görenekler ve yöre insanının eğitimsizliğinin sosyal düzen üzerinde oluşturduğu etkileri içine alacak şekilde kurgulanmıştır. Romanda, Senem figürü üzerinden töre ve geleneklere göre hareket eden geleneksel Anadolu kadını anlatılırken, ona zıt bir figür olan Cemo ile yiğit ve güçlü kadınlar örneklendirilmiştir. Bu bağlamda, bir kadından çok erkek özellikleri barındıran Cemo, kadın ve erkeğin her anlamda eşit olduğu çağdaş kadını simgelemektedir. Bilbaşar, romanda yaşanan olayları taraf tutmadan, gözlemci bakış açısıyla diyaloglar üzerinden aktarmış, karakter tanımlamalarında öyküleme ve betimlemelerden yararlanmıştır. İç konuşma tekniği kullanması, kahramanların psikolojileri ve kişiliği hakkında okuyucuyu bilgilendirmiştir.

Ülkemizde, kadının toplumdaki yeri ve rolü bölgesel farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklardan dolayı, kadının toplumdaki yeri üzerindeki tartışmalar her zaman geçerliliğini ve güncelliğini korumuştur. Özellikle, kız çocuklarının eğitim alma ve iş gücüne katılma oranlarının çok düşük olduğu kırsal bölgelerde, ataerkil toplum yapısı yaygınlaşmıştır. "Ataerkil toplum yapısının, erkek otoritesinin üstünlüğüne dayanması toplumda kadın ve erkeğin rolleri arasında keskin sınırlar oluşturmuştur. Kadın ikinci plana itilmiş ve erkeklerin yanında sadece bir eşya muamalesi görmüştür. Eğitimsizlik, ekonomik yetersizlikler ve kadınların kendilerini ifade etme

özgürlüklerinin olmamasından dolayı, başlık parası kavramı oluşmuştur”. Kadını toplum içinde değersizleştiren bu uygulamanın bir sonucu olarak kız çocukları çok küçük yaşlarda evlendirilmekte, kendilerinden yaşça çok büyük kişilere eş verilebilmekte, kuma gitmekte ya da üstüne kuma gelmekte, evlendirilirken fikirleri alınmamaktadır. Kadınlara tanınmaya başlanan haklar ilk olarak Avrupa’da aydınlanma çağıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu fikirlere paralel olan düşüncelerin ülkemizde yansımaları, Atatürk’ün başlattığı devrimler sayesinde 1920’li yıllarda başlamıştır. “Cemo” adlı yapıtın geçtiği zaman, bu dönemlere rastlamaktadır. Kemal Bilbaşar “Cemo” adlı yapıtında ağaların ve erkeklerin idaresi altında ezilen kadın betimlemelerine yer vermektedir. Yazar, yanlış olduğunu düşündüğü bu “eşitsizlik kavramını” Cemo figürü üzerinden ortaya koymuştur. Köyün içinden, halkın arasından gelen bu alışılmamış kadın karakterinin başkaldırışı, kadınlara verilmesi gereken esas değeri savunmakla birlikte, kadının da erkek kadar güçlü ve onurlu olduğu gerçeğini göstermektedir. Yapıtta sunulan Cemo ve Senem figürleri birbirini bütünlemektedir. Öyle ki biri aslında olması gereken ideal kadını simgelerken, diğeri de toplumun baskısı altında ezilen kadını göstermektedir.

Bu çalışmada, Cemo ve Senem figürleri üzerinden kadının toplumdaki yeri, ataerkil toplum yapısı içinde kadın, aile kurumu içinde kadın ve evlilik kurumu içinde kadın olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bu bağlamda, kadının ataerkil toplum yapısındaki yeri ağa-kadın ilişkileri yönünden, aile kurumu içindeki yeri baba/anne-kız ilişkileri yönünden, evlilik kurumu içindeki yeri ise anne rolü ve karı-koca ilişkileri yönünden birbirine zıt iki kadın karakter olan Cemo ve Senem figürleri üzerinden ele alınmıştır.

2. GELİŞME

2.1. ATAERKİL TOPLUM YAPISI İÇİNDE KADIN

2.1.1. Cemo'nun Ataerkil Toplum Yapısı İçinde Yeri

“Ataerkil toplum yapısı, erkek egemenliğine dayanan ve kuralların erkekler tarafından belirlendiği, ekonomik işlerin ve neslin devamının erkek kontrolünde olduğu, kadına tanımlanan başlıca rolün karılık ve annelik olduğu toplumsal yapıdır”. Kemal Bilbaşar Cemo adlı yapıtında, olayları ataerkil toplum yapısı içinde kadın ve erkeğin rollerini ön plana çıkararak ele almıştır.

Romanın geçtiği Doğu Anadolu bölgesinde, sadece hayvancılık ve sınırlı ürünlerle tarım yapılmaktadır ve toprakların neredeyse tamamı ağalara aittir. Bu nedenle mutlak güç ağalardadır ve köylü fakirdir. Kız çocukları çok küçük yaşlarda evlendirilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Kadınlardan ev işlerinden ve çocuk bakımından başka bir şey beklenmemektedir. Bu nedenle romanda erkek egemen toplum yapısı göze çarpmaktadır. Ağalar, varlıklı olmaları ve köylünün üstünde söz sahibi olmaları nedeniyle, istediği kadınlarla evlenmeyi, kadınları mal gibi kullanmayı, istediği kadar eş sahibi olmayı ve istediklerini elde edemediklerinde intikam almayı hak olarak görmektedir. Köylüde de aynı düşünce yaygındır. “*Töreye göre kullarına dilediğini yapmak ağaların hakkıdır. Asar da keser de. Kendinden izinsiz kocaya varan kızı da dilerse geri alır.*” (Bilbaşar 105).

Yapıtta, ağalık sisteminin getirdiği yaşam tarzından en olumsuz etkilenen kişi, romanın odak figürü Cemo olmuştur. Cemo, doğup büyüdüğü Doğu Anadolu'nun ataerkil toplum yapısı içinde alışlagelmiş kadın kimliğinden farklı, güçlü, cesur, kendine güvenen, yaşadığı toplumdaki erkekler arasında saygı gören ve sözü dinlenen bir kadın karakter olarak kurgulanmıştır.

Cemo'ya sahip olabilmek için her yolu deneyen Sorikoğlu ağası, köylüsünün kazancını zorla elinden alan, her istediğini kaba kuvvet kullanarak elde etmeyi hak gören ve devletle

çatışan yöre ağalarından biridir. Güzel, güçlü ve sıradışı bir kız olmasından dolayı Cemo'yu istemektedir. İyi bir başlık parası vermesine rağmen Cemo ve babası Cano, Sorikoğlu ağasını istememektedir. Ağa, babası vermeyince Cemo'yu kaçırmak istemiş, başarılı olamayınca Cano'yu kızını vermesi için tehdit etmiş, evlendikten sonra kocası Memo'yu öldürmek için tuzak kurmuş ve hamile olduğunu öğrenince Cemo'nun karnındaki bebeği tekme atarak öldürmüştür. Romanın başından itibaren Sorikoğlu ağası Cemo'yu istemekte, evlenmesi, hamile kalması, babası Cano'nun kendisine karşı gelişi ağaya engel olmamaktadır.

“Dokunma benim ceyranıma, Kemal Paşa'nın yasına uy! Ben şım, deyi kasılma! Herkes gibi sen de parana değil, yiğitliğine güven.” (Bilbaşar 32). Fakat ağa için Cano ve Cemo'nun düşünceleri hiç önemli değildir. Ölünceye kadar Cemo'ya güç ve kaba kuvvet uygulayarak sahip olmaya çalışır. *“Ora benim keyfimin bileceği iş...Bu kız benim olacak derim sana. Karşı gelersen sen bilirsin. Değirmeni yıkarım başına. Bunu böyle bilesin.”* (Bilbaşar 32).

Cemo'nun ağalık ve erkek egemen toplum düzeniyle örtüşmeyen, inançları ve ailesi uğruna her şeyi göze alan yaklaşımları, yöre kadınlarının davranışlarından çok farklı kurgulanmıştır. Yapıtta, ataerkil toplum yapısındaki ağa-köylü ilişkileri Cemo'nun erkeksi yönü ön plana çıkarılarak eleştirilmektedir. Bu durum, Sorikoğlu ağası para ve ganimet toplamak için köylerini bastığında, Cemo'nun sergilediği cesur davranışla açık bir şekilde vurgulanmıştır. Ağa ve adamlarının önüne geleni öldürüp işkence ettiği bir ortamda, köyün erkekleri bile ne yapacağını şaşırması ve ağaya karşı koyamazken, Cemo tüfeğini doğrultarak Sorikoğlu ağasının karşısına çıkmış ve köylerini terk etmelerini sağlamıştır.

“Derken bir silah sesi duyduk. K f rl r bağr şlar kesildiği anda Cemo’nun sesi duyuldu. Sorikoğlu adamlarını alıp gitmezsen beni katil edersin. Döndüm baktım ki Cemo mavzeri Sorikoğluna doğrultmuş, gözleri ateş saçar. Cemo’nun şakası olmadığını g rend  Sorikoğlu’nun rengi attı. Karanlık bakışlarını Cemo’dan ayırmadan adamlarına, kırbacı ile, toplanmalarını işaretledi.” (Bilbaşar 148).

Bilbaşar, ataerkil toplum yapısında kadına söz hakkı verilmemesini de Cemo üzerinden eleştirmektedir. Sorikoğlu ağasının zulmünden kaçmak için Cemo ve köylüsü devlet tarafından kendilerine tahsis edilen yeni köylülerine taşınır ve devlet k yl l re işlemeleri için kredi karşılığında toprak verir. Diğer köylüler de ağa z lm nden kurtulmak için aynı köye taşınmak ister. Köyün ileri gelen erkekleri, Sorikoğlunun öfkesine maruz kalmamak için yanlarına gelmek isteyen köylüleri istemez. Köylüyü Cano ve Memo bile ikna edemez. Cemo’nun köyün ileri gelen erkeklerini, ağanın zulm ndeki köylülere yardım etmeleri için ikna etmesi, ataerkil toplum yapısındaki kadın algısı ile çelişmektedir.

“Sorikoğlu göçüp buraya yerleşmemezi marabaları için kötü örnek sayarsa öteki kardaşlarımıza kılavuzluk etmesek de düşmanlığını gösterecektir er geç ...Onlar da biz gibi toprak, mal mülk sahibi ola ki Sorikoğlu’na karşı, safımızda toplanalar. İki dere birleşir çay olur. Derenin s kemediği kayayı, çay daha kolay söker, sürükler.” (Bilbaşar 172-173).

Cemo, ağalık sisteminin baskın olduğu erkek egemen bir toplumda, t re ve geleneklerden olumsuz etkilenen, söz hakkı olmayan, hor kullanılan, ezilen yöre kadınlarından farklı olarak sözüne ve kişiliğine saygı duyulan, özgüveni yüksek sıradışı bir kadın olarak kurgulanmıştır. Cemo’nun fiziksel, duygusal ve karakter özelliklerine yönelik betimlemeler ve karşılaştırmalar

sık kullanılmış, yer yer abartılarak verilmiştir. Cemo, yaşadığı toplumdaki erkeklerin bile başkaldıramaktan korktuğu ağaya, inandığı ve savunduğu şeyler uğruna korkusuzca başkaldırabilmekte, çevresindeki söz sahibi erkeklere hatta ağalara bile kendini dinletmekte ve fikirlerini kabul ettirebilmektedir. Bu hâliyle kadının çağdaş toplumda olması gereken yerini simgelemektedir. Cemo gibi sıradışı bir kadın karakter ile kadının geleneksel erkek egemen toplum yapısı içinde ezilmeden ayakta kalabileceği gösterilmektedir.

2.1.2. Senem'in Ataerkil Toplum Yapısı İçinde Yeri

Romanda, yörenin geleneksel kadın karakterini simgeleyen Senem ise ağa kızıdır ve gören tüm delikanlıların aşık olduğu çok güzel bir kızdır. Cemo'nun kocası olan Memo'nun ilk aşkıdır. Sıradan bir köylü olan Memo'nun, ağa kızı olduğu için Senem ile evlenememesi, romanda ağalıktan kaynaklanan sınıf yapısının önemini göstermektedir.

“Şiha at, tabanca armağan etsen, sürü ile cevap versen, anasına südü hakkı, şal kaftan göndersen nafile... Vermezler Senem'i sana. Madem kız ne sakat ne hasta, öyleyse şih kızı, şih oğluna gerek... Öyleyken huzuruna varıp Senem'i Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle... diyende sözü ağzıma tıkadı... ley sen kimsin ki benim hasna, müstesna kızımın desti izdivacını dileyisin.” (Bilbaşar 53-54).

Senem, çevresindeki kızların hayran olduğu güçlü ve yakışıklı Memo'dan ilk görüşte hoşlanır. Fakat babası başlık parası karşılığında Senem'i kendinden çok yaşlı ve zengin bir şiha fikrini bile sormadan kuma olarak verir. *“Senem'i çoktan sattı şih babosu...Sınır dolaylarında yaşlı bir şiha sattı.”* (Bilbaşar 66). Bilbaşar, Senem karakteri üzerinden yöre kadınlarının töre ve güç karşısındaki çaresizliklerini ve boyun eğişlerini vurgulamaktadır. Çünkü ağa kızı olduğu için sınıf olarak etrafındaki kadınların üstünde olan Senem figürü bile ağaya karşı gelemiyorsa sıradan köylü kadınların töre, güç ve ağaya boyun eğmeleri olması gereken bir durum olarak

gösterilmektedir. Bu durum, babasının ve erkek kardeşinin öldürülmesi üzerine, Senem'in obasının ileri gelen erkekleri tarafından, obanın yönetilmesi için kendine bir eş seçmesi gerektiğinin söylenmesiyle bir kez daha vurgulanmıştır. *“Erden yiğit olduğunu biliriz Senem. Lakin, töre bir avradın obayı yönetmesine izin vermez. Kendine bir er seçmen gerek”* (Bilbaşar 186). Senem ise hamile olduğunu ve karnındaki bebeğin babası dururken başka bir erkek seçemeyeceğini belirtir. Obanın erkekleri Senem'in karnındaki çocuğun babası Memo'yu ararlar fakat bulamazlar. Doğumun beklenmesine ve çocuğun erkek olması durumunda büyüyünceye kadar Senem'in obanın yönetimi için ileri gelen bir ihtiyara yetki vermesi karar verilir. *“Eğer hatunumuz bir oğlan dünyaya getirirse başka bir beg aramamıza heç lüzum kalmaz. Oğlan büyüyesiyse, hatun dilediğine destur verir. Obamızı ihtiyar bir gardaşımız yönetir. Törenin buyruğu budur.”* (Bilbaşar 187).

Romanda, Senem üzerinden töre ve gelenekler altında ezilen, yaşadığı toplumda birey olarak erkeğe eşit muamele görmeyen ve bu durumun yarattığı olumsuzluklarından hayatı alt üst olan kadınlar vurgulanmıştır. Senem figürünün yöre kadınlarıyla benzerlikleri ön plana çıkarılmış, fiziksel ve karakter özelliklerine yönelik betimlemeler kullanılmıştır. Senem, daha on beş yaşında kendinden yaşca çok büyük bir şıha dördüncü eş olarak satılmış, kocasından birkaç ay sonra dayak yemeye başlamış, üstüne kuma getirilmiş ve Memo ile tekrar karşılaşmalarıyla canını tehlikeye atıp Memo'yu bulmak için kocasından kaçmıştır. Kocasının Senem'i bulması üzerine içinde bulunduğu durumdan ancak kocasını öldürterek çıkmayı başarmış, Memo'nun izini bulamayınca baba ocağına dönmüş, babası ve erkek kardeşi öldürülünce obanın ileri gelenleri tarafından obasını yönetmesine izin verilmemiştir. Bilbaşar, Senem'i, töreye boyun eğmesi sonucu hayatı karmaşa içinde geçen bir kadın olarak kurgulamıştır. Böylece, erkek egemen toplumlarda kadınlara değer verilmeyen kültür yapısının, kadınların hayatları üzerindeki olumsuzluklarına dikkat çekilmiştir.

2.2. AİLE KURUMU İÇİNDE KADIN

2.2.1. Cemo'nun Aile Kurumu İçindeki Yeri

“Aile, anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumunun en temel ve önemli kurumudur.”

Yapıtta, Bilbaşar Cemo'yu annesini küçük yaşta kaybeden ve annesine çok düşkün bir kadın karakter olarak kurgulamıştır. Annesi fiziksel olarak yanında olmasa da onu içinde yaşatmakta, dertlerini, sıkıntılarını annesinin öldüğünü düşündüğü suya anlatıp annesinin ruhu ile her konuda sık sık dertleşmekte ve bundan manevi destek almaktadır. Yazar etrafındaki kadınlara göre çok güçlü bir kadın olan Cemo'yu, anne desteği ve öğüdüne ihtiyaç duyan bir kadın olarak kurgulayarak annenin insan hayatındaki önemini ve anne-kız bağının gücünü Cemo üzerinden vurgulamak istemiştir. Cemo'nun annesine olan düşkünlüğü en çok kocası ile olan diyaloglarında aktarılmaktadır. Cemo, kocasını her fırsatta annesinin öldüğünü düşündüğü yere götürmektedir.

“Kevi anam bu gölkte değiştirmiş dünyasını. Ruhu buralarda dolanır. Başım sıkılında gelir, derdimi suya söylerim, anamdan yardım dilerim. Kayanın dibine yatıp uyuyanda düşüme girer, bana öğüdünü bildirir” (Bilbaşar 130).

Cemo, annesi hayatta olmasa da kendini her zaman koruyup kollayacağına inanmaktadır. Bunu kocasına da ispat etmek ister.

“Cemo bir ara elimden tuttu. Gel bak, anamın koynunu gösterem sana dedi... Mağaranın orada usulca suya gömüldü. Başını yarığa sokup öyle gizlendi ki yukarı bakılında görülmesi mümkün değildi. Az sonra yüze çıktı. Anamın koynuna gizlenende canavar arasa bulamaz beni. İnandın mı şimdi can, dedi” (Bilbaşar 132).

Cemo'nun hiç tanımadığı annesine olan karşılıksız sevgisi ise köylerinden göçme vakti geldiğinde, kocası ile annesinin yanına gidip vedalaşmasından anlaşılmaktadır.

“Cemo suya daldırdı ellerini. Anacığım beni duyar mısın? dedi. Bir namert uğruna buraları bırakır göçerik...Kızını vefasız belleme. Fırsat bulanda ziyaretine gelir, mumunu yakarım. Başım sıkılında koynuna sığınırım. Seni çok severim anacığım, ölsem unutamazım.” (Bilbaşar 149).

Yapıtta, Cemo ile babası arasındaki ilişki ise yöre insanının geleneksel baba-kız ilişkisinden farklı kurgulanmıştır. Babası Cano, yiğitliği ile ağalarının gözde adamı olmuş, yöre erkeklerine göre töre konusunda farklı düşüncelere sahip ve kızını bu düşünceleri doğrultusunda yetiştirmiş bir adamdır. Eşi öldükten sonra evlenmemiş ve kızını, tüm sevgisini vererek tek başına büyütüştür. *“Büyüyüp dillendikçe büsbütün muhabbet sardırırım Cemo'ya. Gözümden kıskanır oldum kızımı. Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim.”* (Bilbaşar 27). Kızını yiğit bir şekilde, kendi ayakları üzerinde durması için titizlikle yetiştiren Cano, Cemo'nun mutluluğu için kızını yöre kızları gibi başlık parası karşılığında satmamaya ve evlendirirken kızının rızasını almaya karar vermiştir. Bu durum romanda töreyi eleştirel bir şekilde vurgulanmaktadır.

“Oysa ben kızımı para ile satmaya niyetli değildim. Para benim neme gerek, para ile satılan bura kızları gibi ömrü boyunca beğenmediği bir herifin kulu olmasına gönlüm razı değildi. Bizim buralarda analar, babalar, kızların dünyasını zindan ederler. Cemo gibi yiğit yetişmiş bir kız ancak kendinden üstün bir yiğide karılık ederdi. Yoksa rezili çıkardı ceyranımın” (Bilbaşar 28).

Cano, kızının mutsuz olacağını düşündüğü için kızını isteyen Sorikoğlu ağasına karşı gelir ve kızını vermez. *“Kız para ile satılık değildir. Yiğit olan alacak kıızı, sana da aynı sözü*

derim.”(Bilbaşar 28). Her istediğini elde etmeye alışkın olan ağa, basit bir köylü olan Cano'nun kızını vermemesini onur kırıcı bulur ve çok sinirlenir. “*Bunu senin yanına koymazım Cano.*” (Bilbaşar 29). Kızına kocasını seçmesi için destek olması, yöre insanıyla karşılaştırıldığında sıradışı bir davranıştır. Cano kızının evleneceği erkeği kendi seçmesi için yarışma düzenlemiş ve katılan erkeklerden en başarılı çıkanına, kızının da razı olması durumunda kızını vereceğini açıklamıştır.

“Cemo'yu böyle dövüşte hünerli yetiştirmemin sebebi vardır. Dövüş alanında karşısına beğenmediği bir yiğit çıkanda, kendini koruyabilsin isterim. Sevmediği, kendinden üstün görmediği ere karılık etmezdi. Bunu, avucumun içi gibi bilirdim. Böyle yiğitlik yarışması uydurarak ona kocasını seçme fırsatını kazandırmaktı meramım. Geleneğe uysam kızı para ile satmaya kalksam, parası gücüyen benden kart biri de alırdı Cemo'yu. Para ile satın alan herif kadrini bilmez, kızı mal gibi hor kullanırdı. Gözümün bebeği biricik kızımın bura avratları gibi çile doldurmasına gönlüm heç razı değildi.” (Bilbaşar 34).

Yarışma sonunda, Cemo Memo'yu eş olarak seçmiş ve Memo Cano'ya başlık parasının olduğu bir kese vermiştir. “*Başlık parasını bitamam koymuşumdur, Cano. Hakkını helal et.*” (Bilbaşar 44). Cano'nun başlık parasını alması, yaşadığı topluma göre düşünce yapısı farklı da olsa, kişinin içinde bulunduğu toplumun köklü geleneklerinden kendini dışlayamadığını göstermektedir.

Yapıtta, Cemo'nun yaşadığı toplumda kız çocukları değer görmemekte ve töre baskısı altında ezilmektedir. Cemo'nun babası bu anlamda yöre insanından farklı, kızına cinsiyet ayrımı yapmadan yaklaşan örnek bir baba olarak kurgulanmıştır. “*Kız olsun, oğlan olsun, başım üstüne, gözüm üstüne.*” (Bilbaşar 25). Cano'nun ağzından Cemo'nun fiziksel ve kişilik özelliklerine

yönelik betimlemeler genellikle abartılı ve taraflı bir şekilde aktarılmıştır. Cano kızını çok sevmekte ve gözünde yüceltmektedir. Genel olarak yapıtta babası tarafından çok sevilen ve kızının mutlu olması için her türlü destek verilen ideal bir baba-kız ilişkisi görülmektedir.

2.2.2. Senem'in Aile Kurumu İçindeki Yeri

Yapıtta, Senem geleneksel aile yapısı içinde büyütülen bir kızıdır. Ağa kızı olmasına rağmen sevdiği adamla evlenemeyen Senem, babası tarafından kendinden çok yaşlı bir şıha iki bin altına satılmıştır. Başlarda Senem'i el üstünde tutan şih sonrasında Halep'ten on üç yaşındaki beşinci karısını getirttikten sonra Senem'e kötü davranmaya başlamış ve diğer eşleri gibi onu da kırbaçlamıştır. Senem babasına haber salıp kendisini almasını istediğinde ise kızına yardımcı olamayacağını, durumunu kabullenmesini söylemiştir. *“Yapamazım, şih benden hatırlı, karşı gelememim. Kısmetin böyleymiş. Avrat kısmı kısmetine razı bi.”* (Bilbaşar 77). Senem şihla evlendikten sonra kocasının malı olarak görüldüğü için çok mutsuz da olsa babası, kızını içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için hiçbir şey yapmamıştır.

Yörenin geleneksel baba-kız ilişkisi Senem üzerinden duygusal betimlemeler kullanılarak anlatılmıştır. Buna göre kız çocukları çok erken yaşlarda evlendirilmekte, babalar evlenirken kızlarının mutlu olup olmayacağından ziyade, aldıkları başlık parasına göre kızlarının eşini seçmekte ve evlendikten sonra kızlarını kocalarının malı olarak gördükleri için kızları yardım isteseler bile hiçbir şekilde kızlarına destek olmamaktadır. Senem'in babasının, ağa olmasına rağmen töreler ve gelenekler doğrultusunda kızının kaderini kabullenmesini istemesi, yöre insanının hem töreler hem de sınıfsal farklar karşısında ne kadar güçsüz olduğunu göstermektedir.

Romanda, Senem'in annesinden hiç bahsedilmemiştir ve öldüğü dolaylı olarak belirtilmiştir. Senem, babası ve kardeşinin öldüğünü Memo'ya anlatırken, annesinin de ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. *“Sofi, hançerini çekip fukarayı delik deşik etmiş. Babomun feryadına*

yetişen biçare kardeşimi de yere sermiştir. Beni dünyada tek başıma bırakmıştır.” (Bilbaşar 186).

Senem’in Cemo gibi ölen annesine düşkün olmaması, yöre kadının sadece çocuk doğurmak ve ev işlerinden başka bir etkisi olmadığını ve anne-kız ilişkisinin zayıf olduğunu okuyucuya düşündürmektedir.

2.3. EVLİLİK KURUMU İÇİNDE KADININ YERİ

2.3.1. Cemo’nun Evlilik Kurumu İçindeki Yeri

“Evlilik, farklı cinsteki iki kişinin kanunların öngördüğü şekilde süreklilik hedefiyle aile kurmasıdır. Evlilik kurumunda kadının en temel rolü neslin devamı açısından çocuk doğurmak ve annelik görevini yerine getirmektir.” Romanda da bu genel yargı göze çarpmaktadır. Bilbaşar, evli kadınlardan çocuk beklentisini, bu konudaki toplumsal baskıyı, hamile ve çocuk sahibi olan kadınlara duyulan kıskançlığı Cemo üzerinden aktarmıştır. Erkek gibi yetişen, ağalara bile baş eğmeyen Cemo gibi bir kadın, çok istemesine rağmen hamile kalamamakta ve çevrenin kısır kadın damgası gibi toplumsal baskıları kendini çok üzmektedir.

“Lakin benim karnım hâlâ boştur anacığım. Bin ilaç etmiş, bir faydasını görmemişimdir. En sonunda üç günlük yola varıp Veysel Karani Hazretleri’ni ziyaret etmişim, döl vermesi için niyazda bulunmuşumdur...Komşularım Zelho ve Zeyno, karınlarını şişirip dolaşırlar, bana nispet verirler, durmadan urçan edip yüreğimi dağlarlar. Gerçekten urçan mıyım ki bir türlü döllenezim anacığım?...Şu karnım ikiz döl tutsa acap taşımaz mı? Şu iri memiklerim süde sandırmaz mı onları ki Tanrı beni analıktan mahrum bırakır?” (Bilbaşar 170).

Cemo ise çocuğu sevdiği adamın bir parçası olarak gördüğü için istemekte ve Memo yanında olmadığı zamanlarda çocuklarının kendisine dayanma gücü vereceğini düşünmektedir.

“Ne edek, yazım böyle yazılmıştır, hasretliğe dayanmak bana düşer. Döllenmeyi onca isteyişim, bu yüzdendir. Sen gidende yavrumu bağırma basar avunurum.” (Bilbaşar 169). Yapıtta, Cemo’nun kocasından daha fazla çocuk özlemi çektiği ve hamile kalamamasını sorun yaptığı görülmektedir. “O benden çok kederliydi döllenmezim diye.” (Bilbaşar 175).

Anne olma düşüncesinin Cemo’nun aklından hiç çıkmadığı, bunu her fırsatta kocası ile olan diyaloglarında dile getirmesinden anlaşılmaktadır. Ağalarının zülmünden kaçıp yeni köylerine yerleştikleri ilk gece kocasına, çocuk konusunu açar. “Göç yerinde ilk gece ne niyaz edersen, Tanrı kabul edermiş...Yerimiz yurdumuz olur madem, gayri bir dölümüz olmasın mı?” (Bilbaşar 153). Yeni köylerinde hayvan edinip düzenlerini sağladıktan sonra hâlâ hamile kalamayan Cemo, tek eksikliklerinin çocuk olduğunu düşündüğü için kocasını Veysel Karani Hazretleri’ne adak götürmeye ikna eder. “Döllenme umudu ile rahatlamıştı. Aylardan beri ilk kez kuzu gibi uyurdu.”(Bilbaşar 166). Cemo’nun üç günlük zahmetli bir yol olan Veysel Karani’nin türbesine gitmesi doğurganlığın kadın için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. “Cemo’nun bunca zahmeti göze almasından anladım ki hayvanı bahane eder, kendi için adak götürmek, niyazda bulunmak dilerdi. Şimdiye dek gitmek istememesi, belki onurundandı, belki de kancıkların diline düşme korkusundan.” (Bilbaşar 165). Cemo, bir süre sonra hamile kalınca çok mutlu olur fakat mutluluğu yaşadığı toplumsal baskıyı unutmamasına engel olmaz..

“Sevincinden gözünden yaş gelirdi. Elimden tuttu oturttu. Önce aylardır çektiği tasaları anlattı, sonra karnını okşayarakta doğacak yavrumuzun vasfını söyledi... Karnım iyice şişmeden, döllendiğimi kimseye duyurmuyak kurban. İyice zevklenip şişsinler ki dölleyeceğimi ansızın öğrenen de hasetlerinden çatlasınlar.” (Bilbaşar 175).

Yapıtta, Cemo üzerinden yazar, sevdiğine büyük bir aşk ve tutku ile bağlı, sevdiğinden başka gözü kimseyi görmeyen bir kadın karakter kurgulamıştır. Cemo, uzun uğraşlar sonucu hamile kaldıktan sonra Memo'nun para biriktirmek amacıyla yaptığı çanları satmaya başka köylere gitmesini, Sorikoğlu'nun ona zarar vereceğini düşünerek engellemek istemiştir. “*Seni yitireceğime, onu yitireyim , razıyım.*” (Bilbaşar 176).

Memo'nun karısını çok sevdiği ise, ilk aşkı Senem ile olan diyaloglarından anlaşılmaktadır. “*Feleğin oyunu bu da. Sevgimi çok görüp beni ikiye bölmüştür. Yüreğimin bir yanı sende kalmış, öbür yanını Cemo'ya vermiştir.*” (Bilbaşar 184). Senem'in Sorikoğlu ağasının tuzağına düşen Memo'nun hayatını kurtarması, Memo'dan bir erkek çocuk doğurması, Memo'yu obasının ağası yaptırması bile Memo'ya Cemo'yu unutturamamış ve köyüne dönmesini engelleyememiştir.

Cemo, yöre kadınlarına göre farklı ve sıradışı bir kadın da olsa kendini her kadın gibi ev işlerini yapmak ve kocası olan erkeğe hizmet edip onu mutlu etmek durumunda hissetmektedir. “*Cemo, evinin işiyle uğraşır dururdu. Çeşmeden su taşır, aş eder, çamaşır yuvarlardı.*” (Bilbaşar 101).

Bilbaşar, romanda evlilik kurumu içinde kadından en büyük beklentinin kadının çocuk doğurması olduğunu Cemo üzerinden vurgulamıştır. Çocuk doğuramayan kadın Cemo gibi öz güveni yüksek, güçlü bir kadın bile olsa kendini eksik hissetmekte ve bu duruma üzülmemektedir. Aynı zamanda toplum tarafından yadırganmakta ve hor görülmemektedir. Bu durum, Cemo'nun iç konuşmalarındaki duygusal betimlemelerle aktarılmaktadır. Bilbaşar eş olarak ise Cemo'yu kocası tarafından çok sevilen, el üstünde tutulan, çeşitli hediyelerle gönlü hoş tutulan, hamile kalamaması kocası tarafından sorun edilmeyen ve kocasının gurur duyduğu bir kadın olarak kurgulamıştır. Memo'nun ağzından Cemo'nun duygusal ve kişilik özelliklerine yönelik

betimlemeler tarafsız bir dille aktarılmıştır. Romanda, Cemo ile kocası arasında birbirini çok seven ve birbirine destek olan ideal bir karı-koca ilişkisi vardır.

2.3.2. Senem'in Evlilik Kurumu İçindeki Yeri

Romanın genelinde genç kızların kendilerinden yaşça büyük erkeklere eş olarak satılabildiği, eşlerinden dayak yediği, kuma gittiği ya da üstlerine kuma geldiği Senem karakteri üzerinden vurgulanmıştır. Senem babası tarafından, kendinden çok yaşlı bir adama dördüncü eş olarak satılmıştır. Koca evinde dayak yiyip mutsuz olmuş, üzerine kuma gelmiş fakat baba evine dönememiştir. Törenin ve toplumun baskısı altında sıkışan kadının koca evinde her durumu kabullenmekten başka yapabileceği hiçbir şey olmadığı görülmektedir.

Romanda erkekler istedikleri kadını iyi bir başlık parası ödediklerinde alabilmektedir. Kadınlar için kumalık boyun eğilmesi gereken bir durumdur. Bu durum yapıtta genç ve güzel Senem figürü üzerinden aktarılmıştır. Senem, Sorikoğlu ağasının tuzağına düşerek ağır yaralanan Memo'yu tesadüfen bularak tedavi etmiş ve onu tekrar kaybetmemek için karısı Cemo'yu alıp yanına dönmesi ve birlikte yaşamaları için Memo'yu ikna etmeye çalışmıştır. “*N’ola Memo gelirken Cemo’yu da birlik getir. Üstüme kuma gelmesine alışkınım.*” (Bilbaşar 193). Senem diğer yöre kadınları gibi eşini başka kadınlarla paylaşmayı ve kumalığı kaderleri olarak görmekte ve kabullenmektedir. “*Ben onun üzerine kuma gelmemişim ki dertlene. Ben ondan önceyim. Alnyazısına kim karşı durabilmiş ki Cemo dura?*” (Bilbaşar 193).

Senem, Memo ile şıh kocasının evinde karşılaşp gizlice beraber oldukları ilk gece hamile kalmıştır. “*Senem, tosun gibi bir oğlan dünyaya getirmiş. Oğlana benim adımı vermiş.*” (Bilbaşar 187).

Romanda, Senem karakteri üzerinden çocuk yaşta sevmediği bir adamla evlenen, koca evinde mutsuz olan, şiddet gören, üzerine kuma alınan ve kocasını diğer eşleriyle de paylaşmak zorunda olan geleneksel yöre kadını vurgulanmıştır. Bu durum, Senem'in yöre kadınlarıyla

hayatındaki benzerlikler ön plana çıkarılarak ve duygusal betimlemelerle aktarılmıştır. Törelere ve kültürlerin bir sonucu olarak kırsal kesimlerde erkek egemen toplumlardaki kadınlar kumalık kavramından dolayı erkeklerini paylaşmak durumunda kalmakta ve bunu normal karşılamaktadır. Senem çok sevdiği ilk aşkı Memo'dan ayrı kalmamak için Cemo'yu kuma olarak kabul etmiştir.

3. SONUÇ

Kemal Bilbaşar'ın Cemo adlı yapıtında; kadının toplumdaki yeri, Cemo ve Senem figürleri üzerinden kadının ataerkil toplum yapısında yeri, aile ve evlilik kurumunda yeri olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Cemo, yöre kadınlarından farklı, cesur, güçlü, iyi dövüş bilen ve sözü dinlenen bir kadındır. Bu yönleriyle toplumda saygı duyulmakta ve değer görmektedir. Bilbaşar, Cemo figürü üzerinden kadının toplumda olması gereken ideal yerini vurgularken bu durum romanın geçtiği yöre kadınları için sıradışı bir durumdur. Çünkü yöre kadınları, ataerkil toplum düzeninin ve törelerin baskısı altında birey olarak değer görmemektedir. Bilbaşar, Senem karakteri üzerinden yöre kadınının ezilmişliğini ve acizliğini vurgulamaktadır.

Yapıtta, kadına toplumda hak ettiği yerin verilmemesi Senem karakteri üzerinden eleştirilirken Cemo karakteri üzerinden kadının toplumda olması gereken yer, her iki kadın karakterin hayatlarındaki birbirine zıt durumlar ön plana çıkarılarak vurgulanmıştır. Senem çocuk yaşta evlenen, evliliği ile ilgili karar verme ve tercih etme şansı tanınmayan, kadercisi, toplum içinde söz hakkı olmayan, kendi kimliği ve kişiliğini toplumda yansıtamayan töre mağduru bir kadındır. Cemo ise evleneceği adamı seçebilen, toplumda saygı gören, özgüveni yüksek, değerlerini savunan, güçlü ve cesur bir kadındır. Fakat bu durum Cemo'nun hamile kalamadığı için toplumsal baskıya maruz kalmasına engel olamamıştır. Cemo'nun anne olmak

istememesi, ev işleri yapması, kocasını mutlu etmeye çalışması ise geleneksel kadın kimliği ile örtüşmektedir.

Bilbaşar yapıtında, ataerkil toplum yapısı gibi baskıcı bir toplum yapısı bile olsa kadınların kişiliklerinden ve kimliklerinden taviz vermemesi, töreye boyun eğmemesi ve toplumsal hayatta erkekler kadar karar verme ve söz söyleme hakkına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kadının evlilik kurumu içindeki temel rolünün ise toplum yapısından bağımsız olarak annelik rolü ve ev işleriyle ilgilenmek olduğuna dikkat çekmektedir. Cemo gibi güçlü bir kadın figürünün hiç tanımadığı annesine olan düşkünlüğü ise annenin hayatımızdaki önemini vurgulamaktadır.

Kaynakça

Bilbaşar, Kemal. Cemo. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2015. Baskı.

Demren, Çağdaş. “Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri”. Web. 1 Şubat 2018

<<http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/erkek.htm>>

Kaya, Mevlüt. “Ailede Ana-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü”. Web. 1 Şubat 2018

<<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/188683>>

Kılıç, Ayşe. “Çocuk Gelin Sorunu”. *Eğitim Dergisi*. Web. 10 Aralık 2017.

<<http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-33-insan-haklari-egitimi-ocak-2012/721-cocuk-gelin-sorunu>>

Sever, Merin. “Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier’den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması”. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*. 7(2), 2015:72-84